ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΣΩΝ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΝ ζήτημα μεγίστης σημασίας ἐκτυλίσσεται καθ' ἕκαστον φθινόπωρον πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν παρ' ἡμῖν ἐνδιαφερομένων περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως. Λέγω τὰς ἐν τοῖς ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Κερκύρᾳ διδασκαλείοις τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας τελουμένας ἐξετάσεις τῶν ὑποψηφίων δημοδιδασκαλισσῶν. Δεκάδες νεανίδων, ἐπὶ ἐξαετίαν ὅλην μετὰ τὸ πέρας τῶν μαθημάτων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἐπιδοθεισῶν εἰς ἀνωτέρας μελέτας, προσέρχονται ὅπως τύχωσι πτυχίου διδασκαλίσσης ἐνώπιον τῆς οἰκείας ἐπιτροπείας, ἣν κατὰ τὰ καθεστῶτα ἀποτελοῦσιν ἀναμὶξ τινὲς τῶν διδαξάντων τὰ κοράσια καὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ δημοσίου, διοριζόμενοι ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας. Καὶ ἡ μὲν Φιλεκπαιδευτικὴ Ἑταιρία ἐφρόντισε φιλοτίμως ἐπὶ δεκάδας ἤδη ἐτῶν νὰ ἐκπαιδεύσῃ τὸ γυναικεῖον παρ' ἡμῖν φῦλον, καὶ ἀνέλαβε τὴν φροντίδα τῆς μορφώσεως διδασκαλισσῶν πολὺ πρὶν ἢ τὸ κράτος σκεφθῇ ὁποίας τινὰς ἤθελεν αὐτάς. Αὐξανομένης δὲ ὁσημέραι τῆς καθολικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἔθνους καὶ τῶν σχολείων τῶν θηλέων πολλαπλασιαζομένων ἀνὰ τὸ κράτος, ἐπέστησε καὶ ἡ κυβέρνησις ἀγρυπνότερον τὸ ὄμμα, διετύπωσεν ὡρισμένας ἀξιώσεις, ἀπήτησε παιδαγωγικωτέραν τὴν μόρφωσιν ἐκείνων, ἃς ἀναγνωρίζουσα διασπείρει εἰς τὸ βασίλειον ὡς παιδαγωγοὺς τῶν τρυφερῶν κορασίων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς κοινῆς ταύτης ἐπὶ δεκαετηρίδας συνεργασίας, διότι οὕτω πρέπει δικαίως νὰ τὴν ἀποκαλέσωμεν, τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας εἶνε ὅτι σήμερον ἔχομεν ἢ τοὐλάχιστον εἶνε κεκανονισμένον καὶ δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν διδασκαλίσσας πολὺ καλλιτέρας, πολὺ τελειοτέρας ἐκείνων, αἵτινες ἐξήρχοντο ἐκ τῶν βάθρων τοῦ Ἀρσακείου ἀκόμη πρὶν ἢ τοῦτο κοσμηθῇ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ μεγάλου τῆς Ἑταιρίας εὐεργέτου. Γηραιὰ διδασκάλισσα, φέρουσα πτυχίον τῶν χρόνων καθ' οὓς διηύθυνε τὰ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ὁ μακαρίτης Κοκκώνης, μοὶ διηγεῖτο, ὅτι ἐφόδιον πρὸς ἀπολυτήριον ἐξέτασιν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἦσαν ὀλίγα ἑλλη-

νικὰ, περιοριζόμενα κυρίως εἰς καλὴν ἀνάγνωσιν, καὶ αἱ τέσσαρες πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς. Οὐδ' ἠδύναντο νὰ εἶνε μεγαλείτεραι αἱ ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καθ' ἣν οὐ μόνον πεπαιδευμέναι δὲν ἦσαν αἱ πλεῖσται τῶν ἑλληνίδων, ἀλλὰ καὶ ὀλεθρία εἰς τὰς γυναῖκας ἐθεωρεῖτο ἡ παιδεία, εἰς οὐδὲν ἄλλο τάχα χρησιμεύουσα ἢ εἰς εὔκολον σύνταξιν ἐρωτικῶν ἐπιστολῶν. Καὶ τώρα; Τώρα ἀπαιτοῦσι τὰ διατάγματα τοῦ κράτους Θουκυδίδην καὶ Ξενοφῶντα καὶ ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν καὶ φυσικὴν καὶ χημείαν καὶ φυσικὴν ἱστορίαν καὶ παιδαγωγικὴν καὶ ψυχολογίαν καὶ λογικὴν καὶ γαλλικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν καὶ κατήχησιν καὶ ἠθικὴν καὶ γεωμετρίαν καὶ ἀριθμητικὴν καὶ γυμναστικὴν καὶ μουσικὴν καὶ ἰχνογραφίαν καὶ ἐργόχειρα καὶ πρὸ πάντων ἄσκησιν περὶ τὸ διδάσκειν καὶ ἔμπρακτον αὐτῆς ἀπόδειξιν. Εἶνε μακρὸς ἀληθῶς ὁ κατάλογος, ἀλλὰ σύμφωνος πρὸς τὸν προορισμὸν ἀληθοῦς διδασκαλίσσης καὶ πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς καθ' ἡμᾶς κοινωνίας

Περὶ ταύτας τὰς μαθήσεις ἀσχοληθεῖσαι αἱ μέλλουσαι διδασκάλισσαι προσέρχονται ἐνώπιον τῆς ἐπιτροπείας, παρ' ἧς ἀναμένουσι τὸν βαθμὸν ὅστις θὰ κανονίσῃ τὴν θέσιν αὐτῶν ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ τῆς ὑπηρεσίας, κατὰ βαθμὸν τυγχανουσῶν καὶ μισθοῦ ἀναλόγου πρὸς τὴν τάξιν εἰς ἣν τάσσει αὐτὰς τὸ πτυχίον οὗ ἠξιώθησαν. Διὰ τοῦτο αἱ ἡμέραι καθ' ἃς παρίστανται πρὸ τῶν ἐξεταστῶν εἶνε ἡμέραι συγκινήσεως καὶ ἀνυπομονησίας. Δὲν πρόκειται μόνον περὶ φιλοτιμίας. Ὀλίγαι, πολὺ ὀλίγαι εἶνε ἐκεῖναι, αἵτινες μετὰ τὴν ἀπολυτήριον τοῦ πέμπτου ἔτους ἐξέτασιν μένουσιν ἐν τῷ σχολείῳ, ὅπως διακούσωσι καὶ τῶν τῆς τελευταίας τάξεως μαθημάτων μόνον χάριν αὐξήσεως τῶν γνώσεων καὶ λάβωσι τὸ διδασκαλικὸν πτυχίον μόνον χάριν ἐπιδείξεως ἢ χάριν εὐχαριστήσεως ἑαυτῶν καὶ τῶν γεννητόρων. Τέκνα γονέων εὐπόρων διακρίνονται εὐκόλως ἀπὸ τῶν λοιπῶν συμμαθητριῶν αἱ ὀλίγαι ἐκεῖναι εὐνοούμεναι τῆς τύχης, αἵτινες θὰ λησμονήσωσιν αὖριον τὸ πτυχίον των εἰς τὰ βάθη τοῦ νυμφικοῦ των νάρθηκος ὑπὸ τὰ τρίχαπτα τῆς φερνῆς των. Ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἐκείνων τῶν ὀλιγαρίθμων ὑποψηφίων τῆς μέσης τάξεως δὲν πρόκειται, τῶν εὐκόσμων θυγατέρων ἀπροσδεῶν ὑπαλλήλων, ἐμπόρων καὶ βιομηχάνων, οἵτινες τὸ πτυχίον προσποριζουσιν εἰς τὰ θυγάτρια ὡς στόλισμα τῆς μετρίας προικός των ἢ σπανιώτερον ὡς ἐφόδιον δι' ἐνδεχομένην ἴσως ποτὲ καταδρομὴν τῆς τύχης. Ἡ μεγίστη συγκίνησις κατέχει τὴν τάξιν τὴν ἀριθμοῦσαν τὰς πλείστας τῶν ὑποψηφίων διδασκαλισσῶν, ἐκείνας, δι' ἃς τὸ πτυχίον ἔσται ἄρτος καὶ βίου ποριστής. Δὲν εἶνε πάντοτε εὔκολον νὰ διακρίνῃ

ταύτας ὁ ἐξεταστὴς ἐκ τῆς περιβολῆς Ἐμφυτος φιλοκαλία ἡ ἐζητημένη ἐκ πτωχαλαζονείας ἐπίδειξις καθιστῶσιν ἐνίοτε προσομοίαν τὴν ἐσθῆτα τῆς πενομένης πρὸς τὴν τῆς εὐπορούσης. Οὐδ' ἐκ τῆς ὄψεως καθίσταται εὐχερὴς πάντοτε ἡ διάκρισις, διότι πολλάκις τὰ ῥόδα ὑγιείας περισσῆς ἐπικαλύπτουσι παρειάς, ἃς ἤθελεν ἄλλως καταστήσει λιποσάρκους ἡ στέρησις ἢ τὸ σύντονον τῆς ἐν μυρίαις στενοχωρίαις μελέτης.

Οὕτω λοιπὸν εὐσταλεῖς αἱ πλεῖσται, ὡς ἑκάστη δύναται ἢ εἰξεύρει, κρύπτουσαι κατὰ τὸ φαινόμενον τὴν ἔνδειαν ἥτις πολλάκις περιβάλλει τὸν οἶκον αὐτῶν τὸν πατρικόν, προσέρχονται πρὸ τῶν ἐξεταστῶν. Παρ' ὅλην τὴν κατέχουσαν αὐτὰς συγκίνησιν εἶνε φαιδραὶ αἱ πλεῖσται καὶ φαίνονται μὴ ἀναλογιζόμεναι τὸ μέλλον. Εἶνε αἱ τελευταῖαι ἡμέραι, καθ' ἃς παρακάθηνται εἰς τὰ αὐτὰ βάθρα μετὰ τῶν ἐπὶ ἔτη ὁλόκληρα συμμαθητριῶν, φίλων τῆς χθὲς καὶ τῆς σήμερον καὶ ἀντιπάλων ἴσως τῆς αὔριον. Αὔριον θὰ τας χωρίσῃ ἡ ἀνάγκη τοῦ βίου. Αὔριον θὰ λάβωσιν ἐπ' ὤμων τὴν πῆραν των καὶ θὰ σπεύσωσιν, ἂν μοῖρα καλὴ τὰς βοηθήσῃ, εἰς γωνίαν τινὰ τοῦ κράτους ἀπόκεντρον, ὅπως μεταδώσωσιν ὅσα ἐδιδάχθησαν χάριν γλίσχρου μισθαρίου. Πολὺ ὀλίγαι εἶνε ἐκεῖναι, ὅσαι, ἀξιούμεναι τοῦ πρώτου βαθμοῦ, θὰ δύνανται νὰ ἔχωσιν ἑκατὸν τεσσαράκοντα δραχμὰς ἢ ἔν τισιν ὀλίγαις πόλεσιν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα κατὰ μῆνα. Αἱ ἄλλαι θὰ ἔχωσιν ἑκατὸν, αἱ πλεῖσται ὀγδοήκοντα Καὶ θὰ κερδήσωσι τὸν ἄρτον αὐτῶν ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου, πορευόμεναι πολλάκις εἰς χωρία ἀνθρώπων ἀγροίκων καὶ ἀφιλοξένων ἢ μακρὰν εἰς ἀπροσβάτους τῆς Μακεδονίας ἢ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κώμας. Μακρὰ ἠδυνάμην νὰ γράψω περὶ τῶν ταλαιπωριῶν ἃς πολλάκις ὑφίστανται, περὶ τῶν στενοχωρτῶν ὑφ' ὧν περιβάλλονται, περὶ τῆς συκοφαντίας ἥτις πολλάκις ἀδίκως τὰς διαβάλλει. Ἐγνώρισα διδασκάλισσαν, ἥτις σχεδὸν ἀπώλεσε τὰς φρένας ἔν τινι πολίσματι τῆς Πελοποννήσου ἐκ τῶν κινδύνων οὓς διέτρεξε διότι ἦτο γυνὴ καὶ μόνη. Ὑπάρχουσι δὲ πολλαί, αἵτινες, ἂν ἔγραφον τὰ ποικιλονύμονεύματά των, μὴ στερούμεναι παρρησίας καὶ καλάμου, ἤθελον παράσχει ἀνάγνωσμα περίεργον ἅμα καὶ διδακτικόν. Εἶνε δὲ ἄξιον θαυμασμοῦ πῶς εἶνε τόσον ὀλίγαι αἱ ἀποπλανήσεις ὅπου εἶνε τόσον πολλοὶ οἱ πειρασμοί, πῶς εἶνε τόσον περισσὴ ἡ ἐγκαρτέρησις ἐν μέσῳ τόσων ἀπογοητεύσεων καὶ κινδύνων.

Δὲν εἶνε ἀληθῶς ἡ μοῖρα ἁπασῶν τῶν τυγχανουσῶν τοῦ διδασκαλικοῦ πτυχίου τοιαύτη ὁποίαν δι' ὀλίγων γραμμῶν ἐξεικόνισα αὐτήν. Πολὺ ἀνετώτερον ζῶσι καὶ πολὺ ὀλιγωτέρους κινδύνους ἔχουσι νὰ διατρέξωσιν ὅσαι εὑρίσκουσι θέσιν ἐν οἰκογενείαις ἔν

τε τῷ κράτει καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἢ ἐν ἰδιωτικοῖς σχολείοις ἢ ἐν παρθεναγωγείοις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων πόλεων καὶ κωμῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἔξω κοινοτήτων. Ἀλλὰ πόσαι εἶνε αἱ τοιαῦται θέσεις; Πόσαι δ' ἐπὶ τέλους εἶνε καὶ ὅλαι αἱ ἐν δημοτικοῖς σχολείοις τοῦ κράτους θέσεις διὰ διδασκαλίσσας, ἀφ' οὗ σήμερον, καίπερ πολλῶν τοιούτων σχολείων συσταθέντων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὑπάρχουσιν ἐν ὅλῳ ἀνὰ τὸ κράτος μόνον περὶ τὰ 250 σχολεῖα θηλέων; Ἐμαθόν ποτε τούτους τοὺς ἀριθμοὺς οἱ γονεῖς οἱ προορίζοντες τὰς θυγατέρας αὐτῶν εἰς τὸ ἐπάγγελμα τῆς διδασκαλίσσης;

Εἶμαι βέβαιος, ὅτι πολλοί, ἀναλογιζόμενοι τοὺς κινδύνους καὶ τὴν στενοχωρίαν ἣν θὰ ὑποστῇ ἡ θυγάτηρ αὐτῶν ὡς διδασκάλισσα, θὰποτραπῶσιν ἀπὸ τῆς ἰδέας νὰ παράσχωσιν εἰς αὐτὴν τοιοῦτον βίου πορισμόν, ἂν μάθωσιν, ὅτι αἱ διδασκάλισσαι ἤδη ἀπὸ ἐτῶν ἤρχισαν νὰ ὑπερπλεονάζωσι παρ' ἡμῖν. Καθ' ὅσον δὲ τὸ κακὸν τοῦτο αὐξάνει, εἶνε προφανὲς, ὅτι θὰ συναυξήσωσι καὶ οἱ κίνδυνοι καὶ τὸ ἐκ τῆς διδασκαλίας κέρδος θὰποβαίνῃ ὁσημέραι γλισχρότερον καὶ εἰς αὐτὴν δὲ τὴν παιδείαν εἶνε φόβος μὴ ἐπέλθῃ ζημία μᾶλλον ἀντὶ ὠφελείας. Ὅτι δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν κατ' ἔτος ἀξιουμένων τοῦ πτυχίου νεανίδων εἶνε οὐ μόνον πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐν τῷ ἔθνει γυναικείας παιδεύσεως δυσανάλογος, ἀλλὰ καὶ ὁσημέραι ἀνώτερος, τρανότατα ἀποδεικνύει ὁ ἑξῆς ἀπογραφικὸς πίναξ τῶν κατὰ τὴν τελευταίαν ἑπταετίαν ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Κερκύρᾳ διδασκαλείων τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας ἐξελθουσῶν διδασκαλισσῶν.

	Ἐξ Ἀθηνῶν	ἐκ Κερκύρας	τὸ ὅλον
1883	57		57
1884	68		68
1885	103	14	117
1886	98	9	107
1887	90	16	106
1888	93	13	106
1889	132	10	142
1890	95		95
	736	62	798

798 νέαι διδασκάλισσαι ἐντὸς ὀκτὼ ἐτῶν ἦτοι ὑπὲρ τὰς 100 κατ' ἔτος, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἀπὸ τοῦ 1885 μόνον ἐξῆλθον διδασκάλισσαι ἐκ τοῦ ἐν Κερκύρᾳ διδασκαλείου. Διὰ νὰ ἐννοηθῇ τὸ μέγεθος τῆς δυσαναλογίας, ἀρκεῖ νἀναφέρω, ὅτι ἅπασαι αἱ ἐν τῷ κράτει εἰς δημοτικὰ σχολεῖα τοῦ κράτους φοιτῶσαι μαθήτριαι ἦσαν ἐν ὅλῳ τῷ 1886 περὶ τὰς 21,900 εἰς ἃς δυνάμεθα νὰ

προσθέσωμεν περὶ τὰς 5000 τὸ πολὺ φοιτώσας εἰς τὰς ἀναλόγους ὑπὸ διδασκαλισσῶν διδασκομένας τάξεις τοῦ Ἀρσακείου καὶ εἰς ἰδιωτικὰ σχολεῖα θηλέων. Κατὰ τὸ αὐτὸ δ' ἔτος αἱ ὑπὸ τοῦ δημοσίου διωρισμέναι διδασκάλισσαι ἀνήρχοντο ἐν ὅλῳ εἰς 238.

Προφανὲς λοιπὸν εἶνε, ὅτι πρός τε τὸ συμφέρον αὐτῶν τῶν διδασκαλισσῶν καὶ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἐκπαιδεύσεως πρέπει νὰ ἐλαττωθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀξιουμένων τοῦ πτυχίου. Μηδὲ νομίσῃ τις, ὅτι δὲν θέλει πάθει ἡ ἐκπαίδευσις ἐκ τῆς πληθώρας τῶν διδασκαλισσῶν. Ἀρκεῖ νἀναφέρω, ὅτι, τοσούτου ὄντος τοῦ πλήθους τῶν ἐπὶ πτυχίῳ εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοιτωσῶν, οὔτε ἡ διδασκαλία δύναται νὰ γείνῃ οἵα θὰ ἐγίνετο ἂν ὁ ἀριθμὸς τῶν διδασκομένων ἦτο μικρότερος, οὔτε ἡ ἐπίβλεψις δύναται νὰ ὑπάρξῃ τελεία, οὔτε ἡ ἐξέτασις προηγόντως ἐν πᾶσιν ἀκριβής, εἰ καὶ ἐπὶ δύο μῆνας καὶ πλέον ταλανίζει καὶ ταλανίζεται ἡ ἐν Ἀθήναις ἐξεταστικὴ ἐπιτροπεία. Καὶ ἔπειτα δὰ, ὅταν ὑπερπλεονάσῃ τὸ πλῆθος τῶν διδασκαλισσῶν, δὲν εἶνε φανερὸν, ὅτι ἡ μὲν περὶ τῶν διδασκαλικῶν θέσεων πάλη θὰ λάβῃ ἀπελπιστικὰς διαστάσεις καὶ ὅτι ἡ ἐν τῇ αὐτῇ θέσει εὐεργετικὴ διὰ τὴν παιδείαν εἰς τὸ διαρκὲς διαμονὴ διδασκαλίσσης τινὸς θἀποβῇ ὅλως προβληματική, ὁ δὲ ὑπὲρ ὑπάρξεως ἀγὼν τῶν ἀτυχῶν τῶν ἐχουσῶν μὲν πτυχίον, ἀλλὰ μὴ εὑρισκουσῶν ἄρτον θὰ ἔχῃ ἐπακόλουθα θλιβερά;

Ἔγκειται λοιπὸν ἐν τῷ συμφέροντι τῶν οἰκογενειῶν, τῆς παιδείας, τῆς κοινωνίας ἡ ἐν τῷ μέλλοντι παρ' ἡμῖν ἐλάττωσις τῶν διδασκαλισσῶν. Οὐδεὶς δὲ θὰ τολμήσῃ ἀγυρτευόμενος νὰ καλέσῃ τοιαύτην τινὰ πρότασιν φωτοσβεστικὴν, διότι κατέδειξα, ὅτι, ὑπαρχούσης μεγάλης δυσαναλογίας μεταξὺ τῶν διδασκουσῶν καὶ τῶν διδασκομένων, ὁ περιορισμὸς τῶν διδασκαλισσῶν εἶνε οὐ μόνον ἐκπαιδευτικὴ, ἀλλὰ καὶ κοινωνικὴ ἀνάγκη.

Ἀλλὰ πῶς θὰ γείνῃ ἡ ἐλάττωσις; Ἂν περιμένωμεν ἀπὸ τῶν γονέων, τὸ πρᾶγμα εἶνε λίαν δυσχερές. Ἴσως οἱ γονεῖς θἀργήσωσι πολὺ νὰ πεισθῶσιν, ὅτι αἱ θυγατέρες των, ὅσαι ἔχουσιν ἀνάγκην βιοποριστικοῦ τινος ἔργου, θὰ εἶνε πολὺ εὐτυχέστεραι τρεπόμεναι ἐπ' ἄλλα μᾶλλον ἢ ἐπὶ τὴν σχολικὴν ἕδραν. Πολλοὶ δὲ ἴσως καὶ διαθρύπτονται ὑπὸ τῆς ἰδέας, ὅτι ἐντιμότερον εἶνε τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίσσης ἄλλων ἔργων οὐχ ἧττον προηγόντων

* Κατὰ τὰ ἐπ' ἐσχάτων ὑποβληθέντα εἰς τὴν Βουλὴν νομοσχέδια ὁ κανονικὸς ἀριθμὸς μαθητριῶν μὲν αἵτινες ὀφείλουσι νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ὑπολογίζεται εἰς 50,100, τῶν δὲ διδασκαλισσῶν εἰς 664. Ἀλλ' ἴσως οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι εἶνε μόνον pium desiderium.

εἰς τὴν γυναῖκα. Φόβος δὲ ὑπάρχει, ὅτι δὲν θὰ πεισθῶσιν ἴσα ἴσα ἐκεῖνοι, ὧν αἱ θυγατέρες διὰ πᾶν ἄλλο μᾶλλον ἐπλάσθησαν ἢ διὰ τὸ ἐπίπονον καὶ ἄλλως ὑψηλὸν ἔργον τῆς παιδαγωγοῦ, πρὸς ὃ ἀπαιτεῖται καὶ φύσις δεξιὰ καὶ μελέτη μακρὰ καὶ καρτερία ἀκοίμητος. Διὰ ταῦτα λοιπὸν τὴν ἐλάττωσιν πρέπει νὰναλάβῃ αὐτὴ ἡ κυβέρνησις ὡς ὕψιστος ἐπόπτης τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς κοινωνικῆς εὐεστοῦς. Τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας πρέπει νὰ μεριμνήσῃ, ὅπως κατ' ἔτος ἐξέρχωνται ὀλιγώτεραι, ἀλλ' ἅμα καὶ καλλίτεραι διδασκάλισσαι.

Τοῦτο δὲ θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ κατὰ δύο τρόπους. Εἷς τρόπος θὰ ἦτο αὐστηρότης ὅλως ἔκτακτος κατὰ τὴν ἐκ τῶν διδασκαλείων ἀπόλυσιν τῶν προσερχομένων εἰς πτυχιακὰς ἐξετάσεις. Νόμος τις ἢ διάταγμα κανονίζον τὰ τῶν ἐξετάσεων ἐπὶ βάσεων δρακοντείων, τοιούτων, ὥστε μόλις τὸ ἥμισυ ἢ καὶ ὀλιγώτερον τῶν νῦν ἀπολυομένων νὰ τυγχάνῃ τοῦ πτυχίου, ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἐπιφέρῃ τὴν σκοπουμένην ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πτυχιούχων. Ἀλλὰ τοιαύτη λύσις τοῦ ζητήματος ἤθελεν ὁμοιάζει ὀλίγον πρὸς τὸν τρόπον καθ' ὃν ἔστησε τὸ ᾠὸν ὁ Κολόμβος ἢ καθ' ὃν ἔκοψεν ὁ Ἀλέξανδρος τὸν Γόρδιον δεσμόν. Θὰ εἶνε δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθῇ προσηκόντως καὶ νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ μακρὸν τοιοῦτός τις νόμος; Θὰ εἶνε εὔκολον νὰ εὑρεθῇ ἐπιτροπεία τοσοῦτον ἀνεπιεικὴς καὶ ἀσυμπαθής, ἐκ καθήκοντος βύουσα τὰ ὦτα πρὸς τὴν φωνὴν τῆς φιλανθρωπίας καὶ τοὺς περὶ αὐτὴν λυγμούς, ὅπως καταδικάσῃ καθ' ὁλοκληρίαν δεκάδας κορασίων, ἀπὸ τοῦ ὑστερήματος τῶν γονέων ἐν μυρίαις στενοχωρίαις ἐπὶ ἑξαετίαν ὅλην παρασκευαζομένων διὰ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν θὰ λάβωσι τὸ πτυχίον καὶ ῥίψῃ τὰ δύστηνα ἐκεῖνα καὶ μέλλοντος ἐστερημένα πλάσματα εἰς τὴν ὁδὸν ἢ μᾶλλον εἰς τὴν ἀγοράν;

Τοιαύτη λύσις τοῦ προβλήματος τῆς ἐλαττώσεως τῶν διδασκαλισσῶν θὰ ἦτο κατὰ ταῦτα οὐ μόνον ἀνέφικτος, ἀλλὰ καὶ πλημμελής. Ἀλλ' ὑπολείπεται ὁ ἄλλος τρόπος, πολὺ εὐκόλως δυνάμενος νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ πολὺ φιλανθρωπότερος. Ἐννοῶ τὴν αὐστηροτάτην εἰσιτήριον ἐξέτασιν τῶν ἐφιεμένων νὰ μετέλθωσι τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα, συνδεομένην πρὸς ὁρισμὸν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰσαγομένων ἐπὶ τούτῳ εἰς τὰ διδασκαλεῖα καθ' ἕκαστον ἔτος. Ἂς ὁρισθῇ, ὅτι αἱ ἓξ κατώτεραι τάξεις τῶν παρθεναγωγείων συναποτελοῦσι τὸ ἀστικὸν σχολεῖον, ἐν δὲ τῇ μετὰ ταῦτα ἀνωτέρᾳ γυναικείᾳ παιδεύσει ἂς χωρισθῇ ἴδιον τμῆμα διδασκαλείων προωρισμένων διὰ τὴν παρασκευὴν διδασκαλισσῶν. Ἀλλ' ἂς ὁρίζηται συγχρόνως κατ' ἔτος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπὸ τοῦ ἀστικοῦ σχολείου δικαιουμένων νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς τὰ διδασκαλεῖα θηλέων,

ἀριθμὸς ἀνάλογος πρὸς τὰς ἑκάστοτε πραγματικὰς ἀνάγκας τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ γυναικείου παρ' ἡμῖν φύλου, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἀρρένων νηπίων. Ἂς γίνωνται δ' αὐστηραὶ εἰσιτήριοι ἐξετάσεις, ὅπως καθ' ἑκαστον ἔτος μόνον αἱ ἄριστα τῶν μαθητριῶν λαμβάνωσι τὸ δικαίωμα νὰ μορφωθῶσιν ὡς διδασκάλισσαι. Ἡ πεῖρα τῶν τοιούτων ἐξετάσεων ἐπ' εἰσαγωγῇ ὡρισμένου ἀριθμοῦ μαθητῶν εἰς τὰς στρατιωτικὰς καὶ ναυτικὰς σχολὰς ἀποδεικνύει ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο εἶνε ἄριστον. Ἐφαρμοζόμενον δὲ εἰς τὰ διδασκαλεῖα τῶν θηλέων ἔσται ἀναντιρρήτως πρόξενον πολλῶν ἀγαθῶν. Δὲν θὰ ἐπιφέρῃ μόνον τὴν ἀναγκαίαν ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διδασκαλισσῶν, ἀλλὰ καὶ θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν μόρφωσιν διδασκαλισσῶν τελειοτέρων, διότι μόνον αἱ ἄριστα ἐκ πολλῶν μαθήτριαι θὰ γίνωνται δεκταί. Οἱ δὲ γονεῖς τῶν ἀποκλειομένων ἀπὸ τοῦ ἐπιπόνου καὶ πλήρους κινδύνων καὶ εὐθύνης διδασκαλικοῦ ἔργου οὐδὲν θὰ ἔχωσι δικαίωμα νὰ δυσανασχετῶσι, διότι τὰ κοράσια αὐτῶν, εἰς ὅσα ἡ ἐπιτυχία ἐν ταῖς εἰσιτηρίοις ἐξετάσεσι θὰ φράξῃ διὰ παντὸς τὴν ὁδὸν τοῦ διδασκαλικοῦ πτυχίου, θὰ εἶνε ἀκριβῶς ἐκεῖνα, ἅτινα ὑπὸ τὰς σημερινὰς περιστάσεις ἐπιμένοντα εἰς τὴν ἀπόκτησιν αὐτοῦ γίνονται κακαὶ διδασκάλισσαι, ἄρα καὶ ἀτυχέστεραι ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ. Περὶ τῶν τοιούτων κορασίων, ἐχόντων ἡλικίαν νεαρὰν ἕνδεκα ἕως δεκατριῶν ἐτῶν, θὰ δύνανται οἱ γεννήτορες νὰ σκεφθῶσιν ἐνωρὶς καὶ ὡρίμως, ὅπως προσπορίσωσιν εἰς αὐτὰ ἄλλον πόρον ζωῆς, ὅστις πάντως θὰ καταστήσῃ αὐτὰ εὐτυχέστερα ἢ μέτριον διδασκαλικὸν πτυχίον.

Ἀλλὰ θὰ εἴπῃ τις, ἐπὶ τίνα καὶ ὁποῖα λοιπὸν ἔργα νὰ τραπῶσι τὰ κοράσια ἐκεῖνα, ὅσα ἡ διὰ τοιούτων μέτρων ἐπιτυγχανομένη ἐλάττωσις τῶν διδασκαλισσῶν θἀναγκάσῃ νὰ σκεφθῶσιν ἄλλως περὶ τοῦ μέλλοντος; Τοιαύτη ἐρώτησις ἤθελεν ὑπενθυμίσει εἰς ἡμᾶς τὰς ἀνοήτους θρηνωδίας τῶν ἀμαξηλατῶν ὅπου στρωννύονται σιδηροδρομικαὶ ὁδοὶ ἢ τροχιαὶ ἱπποσιδηροδρόμου. *Πολλὰ τὰ δεινὰ κ' οὐδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει.* Ὁ ἄνθρωπος εἶνε εὐμήχανος καὶ πολυμήχανος ὅταν δύναται καὶ θέλῃ νὰ ἐργασθῇ. Εἶνε τάχα ἐντιμότερον πτωχή τις νέα νὰ διάγῃ βίον ἐναγώνιον ἐξαρτωμένη ἀπὸ τοῦ δημάρχου, ἀπὸ ἀξέστων γονέων τῶν εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς ἀνατεθειμένων κορασίδων, χωρὶς πολλάκις μηδεμίαν νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν παιδείαν ὑπηρεσίαν, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ἔχῃ τὴν τιμὴν νὰ καλῆται *κυρὰ δασκάλα*, εἶνε τοῦτο ἐντιμότερον τῆς τύχης ἡσύχου ραπτρίας ἢ κεντητρίας, ἀπὸ μόνης τῆς βελόνης καὶ τῆς ψαλίδος της ἐξαρτωμένης; Λοιπὸν νὰ γείνωσιν ὅλαι ῥάπτριαι; Καὶ δὲν φοβεῖσθε

τότε ὑπερπλεονασμὸν τῶν ῥαπτριῶν, ὅσον καὶ ἂν εἶνε τώρα ἀνεπαρκεῖς; Καὶ δὲν εἶνε φωτοσβεστικαὶ τοιαῦται λέξεις; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Οὐδεὶς εὖ φρονῶν δὲν θὰ συνομολογήσῃ, ὅτι πολλῷ μᾶλλον ἀξία ἐκτιμήσεως εἶνε εὐπαίδευτος ῥάπτρια κακῆς διδασκαλίσσης. Θὰ εἶνε δὲ πάντως καὶ εὐτυχεστέρα. Ἔπειτα δὰ δὲν πρόκειται νὰ λάβωσιν ὅλαι εἰς χεῖρας τὴν ψαλίδα. Ὑπάρχουσι πολλαὶ ἔντιμοι βιομηχανίαι, ἐν αἷς κοράσια ἀποπερατώσαντα μάλιστα τὸ ἀστικὸν σχολεῖον δύνανται οὐ μόνον νὰ εὐδοκιμήσωσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ διακριθῶσι. Τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα τῆς πρωτευούσης, ποριζόμενα ἐκ τῆς Ἑσπερίας ἄπειρα εἴδη, ἅτινα ἠδύναντο ἀξιόλογα νὰ κατασκευάζωνται ἐνταῦθα ὑπὸ γυναικῶν, δύνανται βεβαίως νὰ ὑποδείξωσι πολὺ καταλληλότερον ἐμοῦ πολλὰς ἐργασίας εἰς τὰς τοιαύτας περισσὰς ἢ μᾶλλον περιττὰς διδασκαλίσσας τοῦ μέλλοντος. Χάριν παραδείγματος ἡ ἀθυρματοποιία, ἡ τριχαπτοποιία, ἡ χαρακτικὴ, ἡ βιβλιοδετικὴ καὶ πλαισιοποιία, ἡ κεντητικὴ καὶ ποικιλτικὴ, ἡ κατασκευὴ τεχνητῶν ἀνθέων καὶ πυξίδων ἐκ χαρτονίου, ἡ ἀνθοδεσία δύνανται βεβαίως νὰ παχύνωσι πολλὰς κόρας ἃς σήμερον ἰσχναίνει τὸ πτυχίον διδασκαλίσσης. Ἔπειτα δὲ διὰ τί ἐν ταῖς πολυανθρωποτέραις πόλεσι τῆς Ἑλλάδος νὰ μὴ ἐργάζωνται αἱ γυναῖκες ἐν τοῖς ἐμπορικοῖς καταστήμασι κρατοῦσαι τὰ βιβλία τῶν γονέων, ἀδελφῶν ἢ συζύγων των ἢ ἄλλως χρήσιμοι γινόμεναι, ὡς γίνεται τοῦτο ἁπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης; Τέλος δὲ καὶ αὐτὸ τὸ κράτος ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς γυναῖκας ἐν τοῖς ταχυδρομείοις τοὐλάχιστον καὶ τοῖς τηλεγραφείοις, ὡς φαίνεται νὰ ἔγεινε σκέψις. Ἂν δὲ λάβωμεν πάντα ταῦτα ὑπ' ὄψιν, δυνάμεθα νὰ πεισθῶμεν, ὅτι διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῶν διδασκαλισσῶν οὐ μόνον ἡ παιδεία θέλει ὠφεληθῆ, ἀλλὰ καὶ πολλαὶ ἐνδεεῖς κόραι θὰ γείνωσιν εὐτυχέστεραι.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι σκέψεις ἐπέρχονται περὶ τῶν παρ' ἡμῖν διδασκαλισσῶν, ὅπως αὐξάνῃ κατ' ὀλίγον ὁ ὡρισμένος ἀριθμὸς τῶν κατὰ τὰς ἀνωτέρω προτάσεις εἰσακτέων εἰς τὰ διδασκαλεῖα. Ἀναντιρρήτως, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, αἱ σήμερον ἀξιούμεναι τοῦ πτυχίου εἶνε ἀσυγκρίτως ἀνώτεραι τῶν παλαιοτέρων διδασκαλισσῶν. Ἀλλ' ὅμως πολλὰ δύνανται καὶ πρέπει ἀκόμη νὰ γείνωσιν. Αἱ διδασκάλισσαι ἐξέρχονται μὲν κατηρτισμέναι περὶ τὰ μαθήματα τἀναγεγραμμένα ἐν τοῖς προγράμμασιν, ἀλλ' ὅμως αἱ πλεῖσται στεροῦνται γενικωτέρας τινὸς μορφώσεως, οἵα στολίζει τὰς πλείστας τῶν ἐκ τῆς Ἑλβετίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Γερμανίας μεταλαυμένων παιδαγωγῶν. Ὀλίγισται ἔχουσιν ἐξ οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς ἢ ἀπὸ μελέτης καὶ νοήμονος ἀναγνώσεως ἰδιάζουσάν τινὰ ἀνάπτυξιν, διακρίνουσαν αὐτὰς ἀπὸ τῶν συναδέλφων. Εἰς

τὰ δάκτυλα μετροῦνται ὅσαι ἔχουσι τελείαν γνῶσιν ξένης τινὸς γλώσσης, ἐνδιαφέρον περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῶν μνημείων τῆς ἡμετέρας χώρας, ζῆλον πρὸς ἀπαρτισμὸν ζωολογικῶν ἢ βοτανικῶν συλλογῶν, ἀγάπην τῆς ποιήσεως καὶ τῆς φιλολογίας ἐν γένει, μόρφωσιν εἰδικὴν περὶ τὴν μουσικὴν ἢ τὴν γυμναστικὴν ἢ τὴν ζωγραφικήν. Καὶ μεταξὺ αὐτῶν τῶν πρωτοβαθμίων διδασκαλισσῶν λείπουσι λοιπὸν ἀληθεῖς παιδαγωγοὶ κατὰ τὴν εὐρεῖαν σημασίαν τῆς λέξεως. Καὶ ὅμως πόσαι οἰκογένειαι ἑλληνικαὶ ἐνταῦθά τε καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἔχουσιν ἀνάγκην τοιούτων οἰκοδιδασκάλων! Εἶνε καιρὸς νὰ γείνῃ σκέψις πῶς διὰ τῆς μορφώσεως τοιούτων συμπολιτίδων παιδαγωγῶν θὰ γείνῃ ὁσημέραι μᾶλλον περιττὴ ἡ μετάκλησις ξένων. Εὐρὺ στάδιον θἀνοιχθῇ εἰς τὰς νεάνιδας τῆς πατρίδος, ὅ ἂν θὰ ἔχωμεν ὄχι μόνον διδασκαλίσσας τῆς τεχνολογίας, τῆς ἀριθμητικῆς καὶ τῆς γεωγραφίας, ἀλλὰ καὶ εἰδικὰς διδασκαλίσσας ξένων γλωσσῶν, τῆς ᾠδικῆς, τῆς μουσικῆς, τῆς ζωγραφικῆς, τῆς γυμναστικῆς, τῶν ἐργοχείρων καὶ ἐμπείρους νηπιαγωγοὺς καὶ παιδαγωγοὺς εἰς ἃς νὰ δυνάμεθα θαρροῦντες νὰ ἐμπιστευθῶμεν τὴν καθόλου παίδευσιν τῶν ἡμετέρων θυγατρίων. Ἤδη ἤρχισαν εὐτυχῶς ἀναφαίνωνται καὶ παρ' ἡμῖν ὀλίγαι τινὲς τοιαῦται. Τὰ κέρδη ἅτινα συγκομίζουσι καὶ ἡ κοινὴ εὐλογία ἡς ἀξιοῦνται ἔστωσαν ἀπόδειξις τῆς ὑπαρχούσης ἀνάγκης τοιούτων παιδαγωγῶν καὶ εἰδικῶν διδασκαλισσῶν. Ἤδη δὲ τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ κανονίσῃ δι' ἰδίου Βασιλικοῦ δικτάγματος ἐν ἔτει 1886 τὰ προσόντα τῶν διδασκαλισσῶν τῶν ἐργοχείρων. Εὐχηθῶμεν, ὅπως ταχέως παραστῇ ἡ ἀνάγκη ἄλλων Βασιλικῶν διαταγμάτων ὁριζόντων τὰ προσόντα ἄλλων εἰδικοτήτων. Τοιοῦτοι θεσμοὶ ἔσονται δεῖγμα ἀληθοῦς προόδου τῆς γυναικείας παρ' ἡμῖν παιδεύσεως, ἀλλὰ καὶ δεῖγμα προόδου τοῦ ὅλου ἔθνους, διότι ὁ ἐξευγενισμὸς τῆς γυναικὸς εἶνε ἡ βάσις τοῦ ἐξευγενισμοῦ ἐκείνων οὓς αὕτη θὰ θρέψῃ διὰ τοῦ γάλακτός της ὡς μήτηρ.

Ἐν Κηφισίᾳ 15 Σεπτεμβρίου 1889

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ

Ὑστερόγραφος ἐπιστολὴ

Φίλε κ. Σκόκε

Ἐζήτησα παρ' ὑμῶν τὸ ἀνωτέρω ἄρθρον μου, ὅπερ ἐπεφυλάξατε δι' ἐφέτος, ἅτε σταλὲν πέρυσι πολὺ βραδύτερον ἢ ὅτι εἶχον ὑποσχεθῆ ὑμῖν. Καὶ τὸ ἐζήτησα, διότι ἐπεθύμουν νὰ το ἀναθεωρήσω μετὰ τὰς γενομένας ἐν τῷ μεταξὺ σφοδρὰς ἔν τε τῇ οἰκείᾳ

ἐπιτροπεία τῆς Βουλῆς καὶ ἐν τῷ τύπῳ συζητήσεις περὶ τοῦ Ἀρσακείου, ἃς προεκάλεσεν ἡ εἰς τὴν Βουλὴν ὑποβολὴ τῶν ἐκπαιδευτικῶν νομοσχεδίων Μὴ περιμένετε νὰ μετάσχω καὶ ἐγὼ τῆς συζητήσεως. Οὔτε ὑμεῖς ἔχετε χῶρον, οὔτ' ἐγὼ καιρόν. Ἴσως δυνάμεθα νὰ ἐπιληφθῶμεν τοῦ θέματος τούτου ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ τοῦ προσεχοῦς ἔτους, ἂν ἀντὶ νόμων περὶ γυναικείας παιδεύσεως ἐξακολουθῶσιν ἀκόμη οἱ λόγοι. Τῶν νομοσχεδίων μὴ ψηφισθέντων ἀκόμη, μένουσι πολλὰ τὰ ἐκκρεμῆ, καὶ ἴσως δύναται νὰ συντελέσῃ τὸ ἀνωτέρω ἄρθρον εἰς ἐπανόρθωσίν τινων τῶν κακῶς ἐχόντων, τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον περὶ τῶν πλείστων ζητημάτων ἅτινα ἐπραγματεύθην ἐν αὐτῷ δὲν φαίνεται νὰ ἔγεινε σκέψις μέχρι τοῦδε. Τὸ κατ' ἐμὲ ἐμμένω εἰς τὰς ἐν τῇ περυσινῇ μου διατριβῇ ἐκφρασθείσας προτάσεις καὶ πέποιθα, ὅτι ἡ ἀποδοχὴ αὐτῶν θὰ συντελέσῃ εἰς βελτίωσιν τῆς παρ' ἡμῖν γυναικείας παιδεύσεως. Τὴν δὲ ὀρθότητα τῶν σκέψεών μου ἀποδεικνύει καὶ αὐτὴ ἡ ἐφέτος κατ' ἄλλον τρόπον ἐκτέλεσις τῶν ἐξετάσεων τῶν ὑποψηφίων διδασκαλισσῶν, ὧν τὸν ἀριθμὸν προσέθηκα εἰς τοὺς ἐν τῷ περυσινῷ μου ἄρθρῳ πίνακας. Καὶ πάλιν ἐπιμένω φρονῶν, ὡς καὶ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἐδήλωσα πρό τινων ἑβδομάδων δι' ἐκθέσεώς μου μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐπὶ πτυχίῳ ἐξετάσεων τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους, ὅτι πάντες διὰ παντὸς τρόπου πρέπει νὰ φροντίσωμεν χάριν αὐτῆς τῆς ἐκπαιδεύσεως ὅπως ἐλαττωθῶσιν αἱ διδασκάλισσαι.

Ἐν Κηφισίᾳ 12 Αὐγούστου 1890

Σπυρ. Π. Λαμπρος

ΕΔΩ Κ' ΕΚΕΙ

Μεταξὺ δανειστοῦ καὶ ὀφειλέτου:

— Μὰ τέλος πάντων, ἀδελφέ, θὰ μοῦ ἐξοφλήσῃς τὸν λογαριασμόν; Δὲν ἠμπορῶ νὰ ἔρχωμαι κάθε ἡμέραν νὰ σε γυρεύω.

— Φίλε μου, δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ ἔρχεσθε κάθε ἡμέρα. Ἐγὼ νὰ σοῦ προτείνω ἕνα τρόπον συμβιβαστικόν. Ποίαν ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος εὐκαιρεῖτε;

— Μόνον τὸ Σάββατον.

— Αἴ! τότε νὰ περνᾶτε κάθε Σάββατον!